

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักอนัตตา จากการตั้งสมมุติฐานว่าสิ่งแท้จริงเป็นอัตตา หรืออนัตตา ทำไมพระพุทธองค์จึงตรัสทำเรื่องอัตตาและอนัตตาทำให้ดูขัดแย้งกัน ซึ่งทำให้เป็นปัญหาที่ทำให้ผู้วิจัยได้วิจัยเรื่องอนัตตานี้

จากการศึกษาในทัศนะของพุทธปรัชญาเปรียบเทียบกับพุทธทาสภิกขุ พบว่าทัศนะของท่านพุทธทาสในเรื่องดังกล่าว โดยเนื้อหาหลักๆ ก็ตรงกับทัศนะของพุทธปรัชญาที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม้ว่า คำสอนของท่านและเน้นหนักไปในเรื่องอัตตา จนมีบางคนเข้าใจผิดคิดว่าท่านไม่เป็นพุทธปรัชญาเถรวาท คำสอนเรื่อง ตัวกู ของกู หรืออัตตาเป็นการสอนเพื่อที่จะเน้นให้เห็นลักษณะของอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่งว่าการยึดมั่นถือมั่นนั้นนั่นคืออัตตา ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมที่หลุดควบคู่ไปกับรูปธรรม เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่นก็ไม่สามารถทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคนส่วนใหญ่เข้าใจอัตตากับอนัตตาดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะแยกอัตตากับอนัตตาได้ เราสามารถเปรียบเทียบลักษณะของอัตตาและอนัตตาได้ดังนี้ คือ

อัตตา (ego)	อนัตตา (non - ego)
ยึดมั่นถือมั่น	ไม่ยึดมั่นถือมั่น (ปล่อยวาง)
ถือตัว	ไม่ถือตัว
เห็นแก่ตัว (เข้าข้างตัว)	ไม่เห็นแก่ตัว (ไม่เข้าข้างตัว)
ตั้งตัวผิด	ตั้งตัวถูก (อึดต้อมมาปณิธิ)
รักตัว (อึดต้อมิจฉาปณิธิ)	ปล่อยตัว (ระวิงจะเป็นการประมาทไปถ้าหย่อนเกินไป)
ตัวกู ของกู (เกิดทุกข์)	ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู (ไม่เกิดทุกข์)
วางตัวผิด	วางตัวถูก

อัตตาทำให้เกิดทุกข์ ก็ต้องพิจารณาสรรพสิ่งอย่างตรงกันข้ามกับอัตตาก็คือ อนัตตา ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ไม่อยู่ในอำนาจใคร
2. ขัดต่อความเป็นอัตตา
3. วางเปล่า
4. ไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะคงอยู่ตลอดไป ไม่สูญสลายไป และไม่เป็นที่จริงพอที่จะยึดถือได้ว่าเป็นตัวเป็นตนที่ตรงไหน โลกแห่งวัตถุและโลกแห่งชีวิต เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของธาตุต่างๆ โลกแห่งวัตถุเกิดจากการรวมตัวกันของธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ และโลกแห่งชีวิต ประกอบขึ้นด้วยขันธ์ 5 คือ รูป ส่วนที่เป็นรูปธรรม เป็นร่างกาย เนื้อหนัง และส่วนที่เป็นนามธรรม หรือจิตใจ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามที่กล่าวมาแล้วในพุทธปรัชญา เมื่อพิจารณาแต่ละส่วนจนละเอียดแล้วพบว่า ไม่มีอะไรที่เป็นแก่นแท้ พอที่จะยึดเอาเป็นตัวเป็นตนได้เลย การมีสิ่งต่างๆ ที่เราเห็น เรารับรู้ได้นั้น เพราะมีเหตุปัจจัยที่เหมาะสม ชีวิตเกิดจากการรวมตัวกันของส่วนประกอบทั้ง 5 คือขันธ์ 5 เป็นคนที่แตกต่างกัน เพราะเหตุปัจจัยของการรวมแตกต่างกัน เมื่อถึงเวลาเหตุต้องสลายไป ผลก็สลายไปด้วย การจบสิ้นของชีวิตเพราะร่างกายที่เป็นเหตุนั้นเกิดการสลาย อาจจะเป็นเนื่องจากความเจ็บไข้ ความแก่ชรา หรืออุบัติเหตุก็ตาม ทุกสิ่งนี้มีอยู่สัมพันธ์กัน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น อย่างที่เรียกว่าเป็นไปตามกฎแห่งเหตุและผล คืออิทัปปัจจยตา เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เอื้ออำนวย ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และเราสามารถรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของ สิ่งต่างๆ ได้เมื่อเวลาได้ผ่านไปสักกระยะหนึ่ง เช่น วันนี้เราซื้อเสื้อผ้านึงตัวสภาพยังใหม่อยู่ แต่พอใส่ไปสัก 2 ปี จากที่เคยใหม่ก็กลายเป็นเสื้อที่เก่าขาดรุ่งริ่ง ถ้าสรรพสิ่งเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน คงที่ เสื้อตัวนี้ก็ต้องคงสภาพใหม่อยู่ไม่มีทางเก่าชำรุด แต่ไม่เคยพบว่าสรรพสิ่งใด ๆ คงอยู่ได้โดยไม่เปลี่ยนแปลง เพราะมันเป็นไปตามกฎสามัญญลักษณะหรือไตรลักษณ์ที่ว่า

1. อนิจจัง ไม่เที่ยงคือมีแล้วไม่มี เกิดแล้วดับไป
2. ทุกขัง เป็นทุกข์ คือ ทนได้ยาก ไม่คงทนอยู่ได้ (ทุกข์กาย เห็นด้วยตา ทุกข์ใจได้แก่ ทุกข์ในอริยสัจ 4 ข้อที่ 1 เห็นด้วยใจ รู้ด้วยใจ รู้ได้ด้วยการกำหนดเอง คนอื่นไม่รู้ไม่เห็นเลย)

3. อนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เพราะ

- 3.1 ใครมาบังคับให้เป็นไปตามที่เขาคิดไม่ได้
- 3.2 ถ้าบังคับได้ก็เป็นอัตตา เพราะบังคับไม่ได้จึงขัดกับอัตตาที่เขาบังคับได้
- 3.3 ที่ว่าว่างเปล่า เพราะจะถือเอามานั่น มาคิด มาตนแต่งให้เป็นไปตามที่ต้องการไม่ได้
- 3.4 ที่ว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ เพราะไม่เป็นไปตามที่เจ้าของคิด ทำ พุด เลย

ลักษณะของอนัตตาจึงตรงกันข้ามกับอัตตา หากเข้าไปยึดถือในอัตตาก็จะมีแต่ความทุกข์เพราะอัตตาเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ตรงกันข้ามกับคำสอนของลัทธิพราหมณ์หรือฮินดู ที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ที่สอนว่าอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอมตะ แต่พุทธปรัชญาไม่ยอมรับ เพราะไม่เคยเห็นสิ่งมีชีวิตคงอยู่จนถึงปัจจุบัน แม้แต่สิ่งไม่มีชีวิตคงอยู่จนถึงปัจจุบัน สิ่งไม่มีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นมาแต่ก่อน บางสิ่ง บางอย่างก็สูญหายไปแล้วเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิต ทัศนะของพุทธทาสภิกขุถือว่า สรรพสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา มิใช่อัตตา ที่มีกรกล่าวถึงเรื่องอัตตาบ้างในบางครั้ง เพราะประสงค์นั้นถึงสามัญญสำนักของคนทั่วไปที่ยังรู้สึกว่ามีตัวตน มีตัวกู้อยู่ เป็นสิ่งที่เข้าใจและรับเอาได้ง่าย

ตรงกับความต้องการในจิตใจของคนอยู่แล้ว และอีกประการหนึ่งประสงค์ที่จะถอนศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใสในอาตมันจากคัมภีร์อุปนิษัตที่พราหมณ์หรือฮินดูนำมาสอนไว้ในตอนแรกออกเสียก่อน แล้วจึงสอนเรื่องอนัตตา ประเทศไทยตอนแรกๆ ได้รับคำสั่งสอนอบรม หรือแนะนำในทางวัฒนธรรม และศาสนา จากลัทธิพราหมณ์ ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด วัฒนธรรม หรือพิธีรีตองต่างๆ แม้กระทั่งคำสอน เรื่องตัวตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคัมภีร์อุปนิษัต ที่สอนเรื่องอาตมันที่แท้จริงหลุดพ้นจากโลกนี้ เป็นอาตมันที่เป็นตัวตนที่แท้จริง พราหมณ์เข้ามาในประเทศไทยหว่านพืชแห่งลัทธิอุปนิษัตหรือลัทธิพราหมณ์ลงในคนไทย ทำให้มีคำพูด และมีความนึกคิดหรือลัทธิที่คอยจะแสวงหาตัวตนที่แท้จริงอยู่เป็นประจำ ซึ่งอันนี้ขัดกับหลักพุทธปรัชญาซึ่งปฏิเสธความมีตัวตน

ในคำสอนของพุทธปรัชญามีการยอมรับเรื่องอัตตาในระดับโลกียธรรม¹ เพราะจิตในระดับโลกุตตรธรรมเข้าสู่กระแสเหนือโลก คือ มรรค 4 คน ผล 4 นิพพาน 1 ตามหลักธรรมเรียกว่า "โลกุตตรธรรม 9" ต้องยอมรับว่าคนแต่ละคนมีระดับสติปัญญาไม่เท่ากัน การจะเข้าถึงหลักธรรมสูงสุดก็จะมีวิถีทางคนละทาง สำหรับคนธรรมดาทั่วไปที่ยังยึดติดกับอัตตา ก็มีอุปบายโดยใช้หลักธรรมขั้นศีลธรรม เช่น เรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ไตรสิกขา สอนเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น สูงขึ้นไปถึงระดับปรมาตมสามารถเห็นตัวตนและมีชีวิตตัวตนได้ เมื่อเห็นว่าสรรพสิ่งไม่ใช่ตัวตนที่น่ายึดถืออีกต่อไปเพราะการยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในตัวตนเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ที่ไม่สิ้นสุด แม้จะมีความสุขก็เพียงแต่สุขสบายและสุขสำราญชนิดที่เรียกว่า "สามิสสุข" ไม่สามารถหลุดพ้น และพบความสุขสงบเย็นอันเป็นสุขสูงสุด

พุทธทาสภิกขุ ท่านก็สอนเรื่องตัวตนและมีชีวิตตัวตน เช่นเดียวกับในพุทธปรัชญา ซึ่งให้เห็นลักษณะตัวตนและมีชีวิตตัวตน มุ่งไปสู่ความไม่มีตัวตน เพื่อพบกับความสุขสงบเย็นที่เรียกว่า "นิรามิสสุข" ซึ่งมีในพระไตรปิฎก แต่วิธีการสอนและภาษาที่ท่านใช้ แตกต่างจากพุทธปรัชญา ตรงที่ท่านพุทธทาสพยายามใช้วิธีการและถ้อยคำง่ายๆ ในการสื่อภาษา เช่น คำว่า 'ตัวกู' ของกู' เป็นคำที่มีความหมายชัดเจนในตัวเอง จากงานเขียนของท่านจึงเหมาะสำหรับนักศึกษาทุกวัย สามารถเข้าใจหลักคำสอนที่แท้จริงของพุทธศาสนาได้ โดยที่ไม่ต้องรู้ภาษาบาลีมาก่อน ท่านพุทธทาสมุ่งสอนเพื่อชี้ให้เห็นอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่ง พิจารณาอัตตาเพื่อละอัตตาเสีย กล่าวคือ อย่าใช้อุปาทานในอัตตา เพราะสรรพสิ่งเป็นอนัตตา ซึ่งคำสอนของท่านพุทธทาสก็เป็นอันเดียวกับคำสอนของพุทธปรัชญาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมาแล้ว

1. คือเมื่อสุดทางอริยมรรคมีองค์ 8 ระดับจิตก็หลุดพ้นจากโลกียธรรม เข้าสู่โลกุตตรธรรม
2. แทนคำในพุทธปรัชญาว่า "อหังการ มมังการ"

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาค้นคว้าทำให้ผู้วิจัย มีความรู้ที่กว้างขวางและเข้าใจถูกต้องในคำสอนที่เป็น พุทธปรัชญาอย่างถูกต้องชัดเจนขึ้น แต่มีการศึกษาครั้งนี้จะเน้นในแง่ของทฤษฎี แต่ผลดีก็คือจะนำไปสู่ การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ลดความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ที่จะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว เป็น พุทธศาสนิกชนที่ดีและพบกับความสุขที่แท้จริงสักวันหนึ่งข้างหน้า

ผู้วิจัยหวังว่าผลงานการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาเรื่องอนัตตาบ้างไม่มากนัก น้อย และท่านพุทธทาสเองในฐานะเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา แนวความคิดของท่านเป็นที่ยอมรับกันอย่าง กว้างขวาง นอกจากเรื่องหลักอนัตตาแล้ว ยังมีประเด็นอื่นที่น่าสนใจและน่าทำการศึกษาวิจัยต่อไป เพื่อความชัดเจนและเป็นประโยชน์ในวงการการศึกษา คือ จริยศาสตร์ตามทัศนะพุทธทาสภิกขุ